

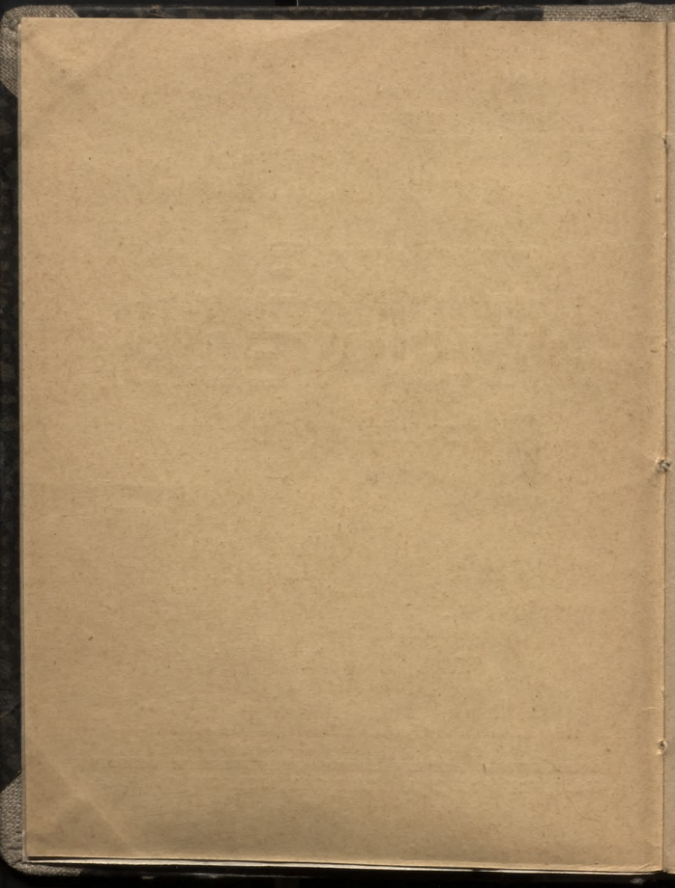
JĀNIS KĒLPE

IZKURTĒJUSĪ RAKSTNIECĪBA

LITERĀRISKAS PĀRDOMAS

K/S. „JELGAVAS ZIŅAS“ IZDEVUMS, JELGAVĀ, TĀĻR. 5-1-9

B

Latv. Ned.

810.09

Jānis Kelpe

512842

11802-41

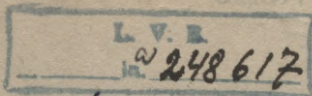
Izkurtējusi rakstniecība

Literāriskas pārdomas.

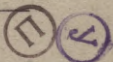
•0•

K./S. „Jelgavas Ziņas“ izdevums, Jelgavā.

[1933]

~~1/-5687K~~

K. S. „Jelgavas Ziņas” spiestuve Jelgavā, Pasta ielā 12

Stāvoklis, kādā patlaban esam nonākuši, ir diezgan bēdīgs. Brīžam pat liekas — nav izejas. Kā milzīga lavīna visai mūsu dzīvei gāžas pāri saimnieciska un garīga krīze. Lauksaimniekam trūkst naudas, lai samaksātu nodokļus un algas strādniekiem, nemaz nerunājot par inventāra un ēku uzturēšanu kārtībā. Tirgotājam un rūpniekam samazinās apgrozījumi, uzņēmumi nīkuļo vai pat pilnīgi jāslēdz ciet. Tāpat tas ir garīgā dzīvē — rakstniecībā, mākslā un t. t. Labām grāmatām trūkst lasītāju, kurpretim lubenieciskiem Vollesa, Bebutovas u. c. romāniem ir liels tiražs. Savu rakstnieku darbus nelasam, bet pērkam tulkojumus, kas mums liekas vērtīgāki. Dabīgi rodas jautājums — kāpēc tas tā? Kāpēc mūsu rakstniecība zaudējusi to dominējošo vārdu, kāds tai bija pagadusimtenī un pat vēl šī gadusimtena sākumā.

Pārskatot pēdējo gadu latviešu literārisko ražu, jānāk pie slēdziēna, ka vaina galvenā kārtā meklējama pašā mūsu rakstniecībā un tās kritikā. Rakstnieka labais vārds un ticība rakstniekam ir sagandēta ar murgojumiem par sarkaniem karogiem, vispasaules revolūciju, ielas

meitām, krogiem, kailiem un neaistētiskiem ķermieniem u. t. t. Te sevišķi aktīva sociālistiskā rakstnieku paaudze, sākot ar komunistu Linardu Laicēnu un pilsētas padibēņu apdzejotāju Aleksandru Čaku un beidzot ar pesimistu-anarchistu Arvēdu Griguli, drausmu stāstu rakstītāju Vol-demāru Branku un citiem. Šiem cilvēkiem nekas nav svēts. Viss ir nederīgs — valsts iekārta, likumi, baznīca, privātīpašums, tiesības, morāle. Vai tad kāds brīnums, ja lasītājam pietrūkst pacietības, lasot šo pastāvošās iekārtas nozaimošanu pārspilēti sabiezinātās krāsās un visu vainu meklēšanu citos? Puslasītu grāmatu lasītājs nosviež kaktā, nosolidamies nekad vairs nepemt rokā tā paša vai tam līdzīga rakstnieka darbu. Literāriskā darbā ikviens meklē gaišākas domas, garīgu spēcīgumu, ticību vai vismaz objektīvu laikmeta notēlojumu. Sociālistisko rakstnieku darbos tā neatrod. Tur ir gan ticība vispasaules sarkanai revolūcijai, bet katrs loģiski domājošs cilvēks saprot, ka viss tas — maldi. Šāda revolūcija nekad neizcelsies.

Sociālistiskais virziens rakstniecībā pēdējā gados bija dominējošs, tāpēc arī piepalīdzīgs latviešu rakstnieka labā vārda nogandētājs. Jāņem vērā vēl tas apstāklis, ka kreisie nodibinājuši pat savu literātu skolu (darbojas pie tautas augstskolas), kur ikgadus izperina vairākus desmit „literātus“, kas visi cenšas lasītājus applūdināt ar saviem ražojumiem.

Arī mūsu literātūras kritika nav bijusi savu uzdevumu augstumos. Bieži vien tā strādājusi kopā ar sociālismu, slavējusi darbus, kam nav nekādas vērtības un nozīmes, bet nopēlusi labus, atzīstamus ražojumus. Tas darīts vai nu ar nolūku, vai neapzināti, izpratnes trūkuma dēļ, vai arī vienkārši tāpēc, lai padīzotos. Rezultātā — zudusi ticība objektīvai kritikai.

Kritika nokļuvusi šauri personīgos vai partējiskos iespaidos, neapzinādamās vai negribēdama apzināties savus īstos uzdevumus. Maizes gabala un karjēras dēļ labākie literāriskie ražojumi tiek pilnīgi nopelti, talantīgākais rakstnieks padarīts par nemākuli. Personīgas skaudības dēļ tiek rakstītas vissliktākās kritikas. Tieksmes pēc pārmmodernisma liek slavēt sliktus darbus, kuŗos vairāk kaila cinisma, vulgaritātes un bezgaršības, kā aistētisku un morālisku vērtību. Tas ir slidens, bīstams ceļš.

Šis stāvoklis ir nenormāls un tam jābeidzas. To saprot daļa pilsonības rakstnieki un sāk meklēt ceļu jaunu literārisku vērtību un mērķu atrašanai. Šis jaunais virziens apzīmējas ar vārdu pozitīvisms.

Kā mūsu rakstniecībā radās pozitīvisms.

Mūzu literātūrā pozitīvisms vēl ir jauna parādība. Tas radās ap 1929. gadu un izrietēja no prasības — ar jaunu ticību un sparū sākt cīņu par skaidrāku, apgarotāku rītdienu, par mūsu tautas garīgo un materiālo labklājību. Vispārējais stāvoklis bija bēdīgs. Krīze arvien vairāk spiedās virsū. Kaut ko vajadzēja darīt. Bija jāspēj noteikti soļi, lai mēs nenonāktu vēl neapkaucamākā stāvoklī, kādā jau bijām nonākuši.

Daži jaunās paaudzes rakstnieki nāca pie atziņas, ka vispirmā kārtā pārvarama garīgā krīze un tikai tad jāstājas pie materiāla stāvokļa nostiprināšanas. Ja krietns, turīgs cilvēks apprec jaunu, bet izšķērdīgu sievu, tad īsā laikā viņa turība būs izputināta. Ir slikti, ja klētij nav atslēgas un tajā negaidot var ieiet zagļi, bet ir vēl sliktāki, ja mājai nav saprātīgas saimnieces. Tāpēc ir pilnīgi pamatota atziņa — papriekšu stiprināt un papildināt garīgās

vērtības un tikai pēc tam apraudzīt saimniecisko bāzi, kaut arī tā ir svarīga. Bez tam vajadzēja dot pretpiedienu sociālistu paustam negācijas kultam.

Rakstnieki saprata, ka ir jāsāk cīņa ar morāliski un aistētiski pagrimušiem šī laika cilvēkiem. Nevarēja ļauties arvien uz priekšu ejošai deģenerācijai, nevarēja salikt rokas klēpī un pacietīgi gaidīt — gan viss būs labi. Nekas nebūs labi, ja mēs paši necentīmies tādi būt. Mēs paši esam savas rītdienas kalēji, sava gara rūditāji. Ar gaidīšanu vien nekur tālu netiksim. Ir nepieciešami jauni, aicinoši un pārlicinoši vārdi un darbi. Ir jārunā. Ir jāraksta. Ir jādara.

Un tā rakstnieki nonāca pie domas, ka šī nepieciešamība pirmā kārtā jāieved literātūrā, iespiestā vārdā. Jo drukātam vārdam visos laikos un visās kultūras zemēs arvien piederējusi vadoša, audzinoša nozīme. Bija pat laiki, un tie nemaz nav sen, kad rakstnieku uzskatīja kā pravieti, kā cilvēku, uz kuŗu jāklausās, kuŗa paustā patiesība ir lielākā no visām patiesībām. Protams, tagad stāvoklis ir mainījies. Rakstnieku vairs neuzskata par pravieti. Bet uz viņa vārdiem tomēr klausās, tos pārdomā, pārspriež. Sevišķi tas sakāms par jaunatni. Tā vēl tic rakstniekam. Par godu mūsu skolām jāteic, ka tās rakstniecībai piegriež vajadzīgo un pelnīto vērību, skolniekos iepotējot respektu pret rakst-

niekiem un viņu darbiem. Žēl tikai, ka vairākās mūsu vidusskolās strādā vecinodīgi literātūras stundu pasniedzēji, kuņiem jaunās rakstniecības idejas un meklējumi tāli un kuņi tiem tuvāki nekad nepieklūs.

Bet pozitīvismam ir arī citi, ne mazāk svarīgi pamati par jau minētiem. Tie stāv ciešā sakarībā ar valsts jaunūzbūves darbu un mūsu tautas lielāko, stiprāko šķiru — zemniecību, kā veco, tā arī jauno.

Tik intensīvs jaunūzbūves darbs, kāds mūsu zemē redzams pēckaņa gados, nav piedzīvots kopš dzimtsbūšanas atcelšanas un gruntniecības rašanās. Visās ārēs spīd pretīm jaunsaimniecību baltie jūmti. Līdumus pārvērš par auglīgiem tūrumiem. Kur 1915. gadā vēl šalca mežs, tur tagad jau saulē zeltojas kuplas druvas. Purvus nosusina un tur vasaras rītos dzird izkapšu dziesmu. Viss tas dod lielisku vielu rakstniekam. Vēl vairāk — noteikti prasa, lai tiktu ietverts literātūrā. Un tas būtu pilnīgi dabīgi — šī jaunā darba un centības laikmeta notēlojumu atstāt kā mantojumu vēlākām paaudzēm. Ikviens gudrs kalējs kaļ dzelzi, kamēr tā karsta. Tā leģendārā jūsma un spars, ar kādu latvietis saņēmis atpakaļ pirms gadusimteņiem zaudēto zemi, nedrīkst zust un tam jāieplūst arī nākamās audzēs. Labi tikumi jāizaudzē un jāsargā. Tāpat tēvzemes mīlestība, kas brīvības cīņās izlauzās uz āru ar varenu spēku. Tas jāievēro,

ja negribam kādreiz zaudēt savu neatkarību, ja gribam būt saimnieki savā zemē. Reiz sagrūvis baigie muižu mūri, kušos mocīti mūsu senči un, pamazām apsūnodami, arī jaunsaimniecību jumti. Tad šim laikam, kādu mūsu vēsture vēl nepazīst, jārūnā pretīm no grāmatu lappusēm.

Pirms gadusimteniem tauta pazaudēja savu brīvību un zemi. Un tas viss atgūts, tāpēc ir svarīgs notikums, kas jāpauž arī nākamām paaudzēm. Tikai mūsu pēcnācēji varēs pilnībā baudīt tos augļus, ko dod mūsu jaunā valsts.

Mums ir gan rakstnieki, kas mēģinājuši iedziļināties pēdējo gadu sabiedriski un saimnieciski pozitīvās parādībās, bet nav spējuši aptvert jaunās atziņas un centienus, visūr redzot tikai negatīvas parādības. Sevišķi tas jāuzsver, runājot par kreiso rakstnieku svītu (A. Upīts, A. Grigulis, A. Borincis, E. Skujenieks u. c.). Negācijas kults ir dominējošs. Neredzam mūsu rakstniecībā tā lieliskā celtnieciskā darba atspoguļojuma, kas atnācis līdz ar mūsu valsts sākumiem. Esam nosusinājuši tūkstošiem hektaru purvu, izbūvējuši simtiem kilometru šoseju un ļoti daudzas jaunas saimniecības ēkas, biedribu namus un skolas. Bet kur viss tas atrodams rakstniecībā? Vai tas nebūtu pateicīgs un ievērības vērts literārisks materiāls?

Dabīgi nonākam pie slēdziena, ka jāaug jaunai rakstnieku paaudzei, kas savā

garīgā būtībā ir tuvi valsts jaunbūves darbam un jaunām atziņām. Ziemeļnieku tautu klasiķi — Ibsens, Strindbergs un citi savu jauno un īpatnējo atziņu dēļ vairākus gadusdesmitus iespaidojuši Vakareiropas literātūru. Ne mazāku lomu tagad var spēlēt arī citas neatkarību ieguvušās tautas, ja vien šo tautu rakstnieki nāk ar jaunām, spēcīgām domām, ar jaunu pasaules skatījumu.

Bija laiks, kad savu cīņas karogu pacēla sociālistiskie rakstnieki, cenšamies mūsu literātūrā ienest jaunu virzienu. Bet no tā nekas neiznāca. Viņi savā cīņā neprata uzrādīt pozitīvā, uz priekšu virzošā elementa, un tāpēc neguva panākumus. Ar negativismu nevar radīt jaunu virzienu literātūrā. Vēsture rāda, ka ar sabiedrisko parādību kritizēšanu neviens laikmets nav iezīmēts. Sociālistisko — Čaka, Grota, Grigūļa un citu cīņa par jaunu virzienu nav nekas vairāk, kā jādelešana uz koka zirga. Ar sarkanā karoga slavināšanu vien neviens par lielu rakstnieku netiks, nemaz nerunājot par jaunas strāvas radīšanu.

Tagad savu karogu paceļ arī pozitīvā darba cīnītāji. Aug jauna rakstnieku paaudze, kas savās atziņās un centienos tuvāka zemniecībai un valsts jaunbūves darbam. Zemniecība ir tā, kas visiem lieliem laikmetiem devusi veselīgumu un spožumu. Tāda tā ir arī jaunā Latvijā un tāda tā jārada arī literātūrā.

Pozitīvisms un sociālisms.

Kā jau iepriekš atzīmēju, kreisā novirziena dzejnieki grib būt politiski aģitatori un „jaunas pasaules cēlēji“. Viņu darbos maz literārisku vērtību, totiesu daudz kailas, apnīcīgas un banālas aģitācijas.

Varbūt kā partijas aģitatori viņi ir labi, bet ar jaunas pasaules celšanu tiem iet gaužam vāji. Lieta tā, ka viņi gan ir ļoti dedzīgi aicinātāji uz vecās pasaules sagraušānu, bet kādai būtu jāizskatās viņu sarkanai pasaulei un kā to uzcelt, par to viņiem nekādu skaidru jēdzienu nav. Viss, ko tie šinī virzienā spēj pasacīt ir — mētāšanās ar tukšiem vārdiem par vienoto maiju, strādnieku vienprātības spēku, sarkano karogu parādēm, mītiņiem u. t. t., ko tie burtiski aizpēmušies no musu austrumu kaimiņa.

Latvijas tiesas sodītais un uz „sarkano paradīzi“ aizbēgušais **Līnards Laicēns** dzejo:

Es redzu ceļojot, ka izirst bagātības slava:

zem saules Zemgalē vēl lauki tukši —

tur smilgas ligojas un sika zāle.

Teic, cēlons kaŗš — bet vairāk pelēkbarons,

kas guļ virs laukiem šiem kā suns pie siena
kaudzes.

Tur zemi sadala pa sīkumiem un skrandām:

top ķildīgs īpašums un aizgalds katram.

(„Semafors“ — 20. lapp.)

Tālāk:

Šis laiks ir krokodils, kuņš pārlikts laipai
no krasta grimstošā uz zaļo, drošo zemi.

(„Semafora“ — 12. lapp.)

Kur tad nu būs šī jaunā, zaļā zeme? Kas
vedīs prom no Laicēna iedomātā ļaunuma cē-
loņa — zemnieka, kas pielīdzināts sunim pie
siena kaudzes? Uz to L. atbild šādi:

Pasaule dziļumos sakustas — drīz vien jau visūr
sarkanais izšausies augstu!

Steidzat jel ātrāk, kam jānāk un saņemam, sa-
grābjat cieši

Lielgabalstobrus un tankus un aero spārnus,
drednautu, kreiseru stūres,

Spīķeru atslēgas, veikalu liftus un bankas un
bankas, fabrikas visas un ceļus un ceļus,

Šachtas un kanālus, jūras un salas un — zemi.

(„Semafora“ — 24. lapp.)

Tā tad — uz sarkano, uz vispasaules revo-
lūciju, uz pastāvošā sagraušanu jāiet Laicēna
iedomātam ceļam. Latvija — aizgalds, šis laiks,
intensīvais jaunūzbūves laiks — krokodils. —
Tiešām „brīnišķīgi“ dzejas ziedi! Žēl to ļaužu,
kas tos lasa un par tiem maksā naudu. Tā
nav dzeja. Gluži otrādi — balmutība, komū-
nisma propoganda, banālitate. Esam cīnījušies
par savu brīvību, ieguvuši to. Samērā dzīvo-
jam labi, vismaz labāk kā vecos cara laikos.
Tāpēc nav tiesības nozāķāt mūsu valsti, tās

stiprāko šķiru — zemniecību. Kā klājas L. slavinātā „sarkanā paradīzē“, to zinām gandrīz visi. Taisni tur ir visbēdīgākie apstākļi no visām Eiropas valstīm.

Tanī pat sarkanā taurē pūš arī Jānis Plaudis un Jānis Grots.

Plaudis dzejoli „Karogu himna maijā“ dzejo:

Pēdējo reizi kad trimumfā trauksies

Sarkano karogu liesmās —

Visi kļūs brīvi un līdzīgi sauksies

Darbā, i milā, i dziesmās! —

(„Fatamorgana“ — 17. lapp.)

Tas nav nekas vairāk kā žests. Vispārīgi — P. cenšās pārliecināt ar žestiem, jo savā dvēselē viņš ir romantiķis un ar politiku nodarbojas tikai maizes dēļ. To pierāda šādas viņa rindas, un tikai vienu lappusi tālāk par iepriekšējo citējumu:

Patiešām es kā pazudušais dēls,

Kam dvēs'le tālus maldu ceļus vēsta.

Kas tad Plaudis īsti ir par pazudušo dēlu? Vēl 1927. gadā šis pats Plaudis ar pseidonimu Ikars iespieda savus pantus reakcionārā „Latvijas Sargā“, bet tā kā pie pilsoņiem viņa kokainā pantošana neatrada nekādu piekrišanu, viņš bija spiests meklēt citūr patvērumu un atrada — pie kreisiem, kuŗi šādus pasaules staiņus allaž sagaidījuši atplēstām rokām. Tur nu Plaudis var izdziedāties pēc patikas par

sarkano uzvaru un iedomāties sevi par lielu dzejnieku.

Bet viņš aizmirsis vienu lielu patiesību — partija nevienu par dzejnieku nepataisis, arī Plaudi nē. Sarkanās krāsas apdzejošana ir un paliks tikai tukša salmu kulšana.

No kreisā rakstniecības novirziena pēdējos gados lielāku popularitāti bija ieguvis Aleksandrs Čaks. Publikai patika viņa vulgārie, ciniskie pilsētas nomales, krogu un izdzīves lokālu tēlojumi. Taisni brīnums, ka šo bezgaršību atbalstīja arī kritika, Čaku slavēdama kā īpatnēju dzejnieku, nemaz nezinādama, ka šāds rakstniecības veids nav nekāds jaunums, ka tas jau parādījies krievu rakstniecībā un pārdzīvojis savus ziedu laikus.

Čaku par oriģinālu dzejnieku var iedomāties tikai tie, kas krievu valodu nepārvalda un krievu dzejniekus nemaz nav lasījuši.

Čaks ir pilnīgi neaistētisks, un viņa popularitāte, kas gan pēdējā laikā stipri mazinājusies, dibinās uz publikas kāres pēc jēlībām.

Čaks dzejo:

Un es dziedāju dziesmu par to meiteni naivo,
Kaļķu bālo un tievo kā slēpi,
Kuŗa izdeva kādreiz tā kā krastmalā laivu
Savu maigo un bērnišķo klēpi.

(„Pasaules krogs” — 17. lapp.)

Ka tas ir Č. ideāls, to redzam arī no citiem

piemēriem, piem. dzejolī „Modernā jauneklā dziesma“ (t. p. 26. lpp.) vai „Tramvajā“ („Sirds uz trotuāra“ — 9. lpp.):

Tramvajā svārcīpus augšpus ceļiem ar acīm
es pacēlu augstāk.

Komentāri te lieki.

Domu juceklibu vispilnīgāki reprezentē Arvīds Grigulis. Viņš pēc kautkā skumst, nicina šo dzīvi tāpēc, ka nav vēl piepulcināts lide-riem. Pats būdams atbaidošs līriķis, viņš dzejo ka „lirika mirusi“ („Reportiera piezīmes“ — 7. lpp.). Tāpēc gan nav jāuztraucas, arī 10 tādi „dzejnieki“ kā Grigulis, liriku nenomaitās.

Viņa dzeja banāla. Piem.:

Un priežu smailēs skumjums tāds,
Kā slāvu romanse uz patafona plāts.

(„Imitācija un sirds“ — 40. lpp.)

Vai arī:

Nekad es neticēju,
Ka tā var mīlu liegt
Un sirds kā ievainots briedis
Vientuļi mirstot kliegt.

(„Imitācija un sirds“ — 36. lpp.)

Pirms dažiem gadiem kreisos lielu svaru ieguva Pēteris Ķikuts. Viņa dzejās bija daudz cīņas elementa, bet arī — vislielākā at-zišanās. Izsviedis parastos, līdz apnīcībai dzir-dētos cīņas lozungus, viņš saka:

Kam mānīties kliegzieniem skaļiem,
Ja dzīve visskaļāki kliegz,
Ja ienaida satrauktām rokām
Visasāko asmeni sniedz.

(„Asie lūzumi“ — 16. lpp.)

Tā tad skaļie lozungi — mānīšanās. Ķikuta karjēra beidzās bēdīgi — viņu par pretvalstisku darbību Latvijas tiesa sodīja, un, bēgdams no soda, viņš „aizlaidās“ uz Padomiju. Interesanti, ka Ķ. jau iepriekš paredzēja savu bēgšanu, ko rāda šāds pants:

Celsim nu karogus gaisos! —
Milot tie brīnišķi mirdz.
Sen jau es līdzī tiem taisos,
Straujāki asinis irdz.

(„Asie lūzumi“ — 41. lpp.)

Tagad Ķikutam putna brīvība un viņš var gatavot apvērsumu, ko Latvijā tam liedza. Lūk:

Kam nedzejo, pagāns? —
Ne spalva, bet nagāns
Drīz dzejos pret buržuju pierēm.

(„Celtne“ — 1932. g. 711. lpp.)

Kreiso nrogupējumam pieder arī Eriks Adamsons. Ar visu varu viņš cenšas kļūt moderns un līdz ar to īpatnējs. No šīs cenšanās pagaidām nekas nav iznācis, ja par īpatnējiem un dzejas darbos pieņemamiem neskaita neaistētisko, dažviet pat rupjo izteiksmi, piem:

Kā amputētais slimnieks ārstam, Dzer trānu,
Traks vērsis, Sievas kā zebiekstas („Sudraba
ugunī“ — 31., 32., 36., 50. lpp.) u. c. Ar īpat-
nību meklēšanu vien par dzejnieku netiek.
Vajadzīgas spējas un literāriskas zināšanas.

Kā visi kreisie, A. ideālizē bezdarbniekus,
cietumniekus un klaidoņus, kas sastādītu viņu
kreiso nākotnes armiju. Toties ar lielu spar-
tas uzbrūk lauku ļaudīm, kuņos glabajas viņam
neuzvaramas garīgas enerģijas krājumi. Lūk,
kā Eriks Ādamsons, kuņu tā kollēgas dēvē par
ļoti spējīgu, atļaujas apdzejot laucinieci:

No bara noklist poļu zoss
Un Karpatkalnu aita;
No bara noklist biklā gaitā,
Lūkodomās skatlogos,
Driz kāda Nīcas meita.

(„Sudraba ugunī“ — 39. lpp.)

A. tā kollēgas skaita arī par inteligentāko,
jo viņš to vidū izceļas kā „vislabākais“ vēstu-
res un dabas pazinējs:

Mil kulis cūku, āzis kazu,
mīlējis tā nav neviens
Ne kūti, ne mežā, ne uz lauka,
Kā tevi es, tu mana dārgā,
manas kazas salda is piens.

(„Sudraba ugunī“ — 37. lpp.)

Kreiso saimē ir arī vēl daži citi vārdi: E.
Skujenieks, A. Borincs, V. Branks, A. Talcis,

Kalnleja, V. Lukss, M. Rudzīts, M. Tanks, J. Čavars u. t. t.

Tie savos darbos ir vāji savu izcilāko cīnītāju atdarinātāji, pa lielākai daļai nākuši no sociālistiskās tautas augstskolas literatūras studijas, izdrāzti pēc viena šablona, jauni cilvēki ar rožainām cerībām, bet gauži vājām spējām, prot daudz runāt, bet maz padarīt. Kā rakstniekiem viņiem nebūs nākotnes. Kreisie ir cīnītāji vārdos, bet ne darbos. Darbos viņi ir nevarīgi, mil izdzīvi, krogus u. t. t.

Kā tiem iet kā sociālisma cīnītājiem, to jauki apraksta viņu „cīnītājs“ Vilis Stalģis:

Es mīlēju un cietu.
Līdz kamēr paguru,
Nu sevim kapa vietu
Vairs atrast nevaru.

(„Sarautās stīgas“ — 42. lpp.)

Tas, lūk, ir viņu ideāls — mīlēt un uzdzīvot līdz krišanai, kamēr tanī pat laikā tie nekautrējas agitēt par sarkano revolūciju. Līdzīgus piemērus varam atrast arī pie visiem citiem kreisiem trubaduriem.

Visus pieminētos dzejniekus spilgti raksturo Jānis Grots, dzejodams par sevi šā:

Vakars es esmu,
Vakars bez vēja,
Ceļinieks mirstošs vakara ēnās,
Ceļinieks mirstošs, kas naktī un tumsā slīd klusi.

(„Domas“ — 1933. g. Nr. 2.)

Bet ko pauž un rāda pozitīvisti? Tā ir cita, saulaināka aina, ko redzam, kad vēramies viņu literāriskos darbos. Pozitīvisti ir optimisti, ticētāji, darba un centības slavinātāji. Viņi nenonicina mūsu jauno valsti, kā to dara sociālisti. Gluži otrādi — viņi Latvijai pareģo lielu nākotni, tic savai tautai, kas savu gara spēku nesusi cauri gadusimtiem un beidzot nokratījusi svešniecības jūgu. Latviešu tautā nevar zust un tā nezudīs. Patētiskais Eriks Raisters dzejo:

Tēvuzeme mana, glabā savus veļus.
Kamēr vien šī saule zāros liesmās,
Tev ir jāpastāv un stiprai jābūt briesmās.
Zeme svētā, darba varas cietā griba,
Cīņu guvums, gadu simtu sapņu zība,
Plauksti, plauksti lielu domu kaismā
Droši augšup spožā mūžu gaismā.

(„Jaunā Raža” — 1933. g. Nr. 3.)

Autors Latvijas zemi nosauc par svētu, aicina to būt stiprai briesmās. Tas ir dziļš patriotisms, iegūtās brīvības izpratne. Šādu domas skaistumu un patiesīgumu neatrast nevienā sociālistiskā rakstnieku darbā.

Pilns dzimtenes mīlestības ir arī Alfons Francis. Poemā „Jaunsaimnieks Zelmenis” viņš dzied:

Brīvība gaidītā, brīvība skaistā!
Zemnieku tauta tev sardzi tur droši.

Naktī gar biržoto pamali laistās
Jumti kā līdumu ugunis koši.

(„J. Z.“ — 38. lpp.)

Brīvība ir skaista. Tā jāsarģā. Un to darīs mūsu tautas stiprākā, paliekošākā šķira — zemniecība. Vai viens no kreisiem to ir spējis un gribējis pateikt? Neviena, jo viņi brīvību nes kā smagu nastu, ko spilgti redzējam iepriekš pievestos piemēros. Pozitīvisti turpretim brīvību saprot kā atpestītāju, kā labākas nākotnes nesēju. Un tā ir viņu priekšrocība. Līdz ar to viņi pierāda savu valstiskumu, iegūtās neatkarības cienišanu un tās nozīmes izpratni.

Pozitīvisti redz, ka mūsu dzīvē ir dažas parādības, kas jānovērš, kas var kaitēt Latvijas neatkarībai. Bet viņi tic, ka tās izdosies novērst. Krīzei jābeidzas. Un zemnieks būs tas, kas nāks ar zeltaināku rītu. Pēteris Aigars dzejo:

Kamēr vien dzīvība zaļos,
Kamēr vien ūdeņi pludos,
Kamēr vien saule lēks rītos,
Zeltījot mākoņu grēdas, —
Likteni uzvarēt būs tam,
Zemei kas uzticīgs paliks,
Izmisums nenāks tam draugos,
Atkāpsies trūkums un bēdas.

(„Mans marts“ — 51. lpp.)

Šāda ticība ir taisni apbrīnojama. Šis skatījums ir pilnīgi pretējs tam, kādu redz Laicēns, Plaudis, Grigulis un citi kreisie rakstnieki. Pretim sociālistu mūsu valsts nozaimošanai pozitīvasti stāda lielu ticību, jaunu spar, zemniecības karogu.

Kārlis Rabācs saka:

Darbs vien visu ceļ un algo
Un jaunas dzīves sevī krāj,
Pilns uzvaras un kvēles.

(„J. Raža“ — 1932. g. Nr. 718.)

Eriks Raisters:

Rītu labāk vajag būt kā šodien —
dzīve mūžam jaunus mērķus ceļ.
Nav tā klausība, ko cilvēks nodien,
nav tas lauks, kas mierīgs saulē zeļ.

(„J. Raža“ — 1932. g. Nr. 1/2)

Rezumējot, nonākam pie slēdziena, ka viena daļa mūsu rakstniecības nestāv savu uzdevumu augstumos. Sociālistiskā rakstniecība ir izkurtējusi un novirzījusies no tautas interešu smaguma punkta. Priekškaŗa un revolūcijas laiks, kad skaļiem cīņas saucieniem bija liela piekrišana, ir aizgājis un vairs neatgriezies. Kreiso bungu ribināšana nav vairs nozīmīga un negūst vispārības zimpatijas. Tautas tiesa ir taisnīga tiesa, un tā vissmagāk ķer sarkanā karoga slavinātājus, republikāniskās valsts iekārtas zaimotājus un naida cēlējus.

Uzbrukumi pozitīvismam.

Pozitīvisms, neskatoties uz to, ka ir jauna parādība mūsu literātūrā, jau piedzīvojis daudzus uzbrukumus, visvairāk no sociālistisko rakstnieku puses. Tā savā laikā pozitīvismam ļoti asi uzbruka Aleksandrs Čaks, to nosaukdam par „kroņa optimismu“. Viņa uzbrukumiem nebija pamata, jo tie izrietēja no politiskas bāzes un tapēc nespēja pārliecināt, nespēja apturēt jauno, spēcīgo kustību viņas gājienā. Čaka padomi nav palīdzējuši — pozitīvisms ir iekarojis vārdu un neapšaubami būs nozīmīgs turpmākā laikā. Darbs, kas izrietējis no dabīgas prasības un kam ir sociālsaimnieciski pamati, nevar zust. No niecīgas sēklas, ja tā iedēstīta piemērotā, auglīgā zemē, izaug liels un krāšņs, visu acis priecinošs koks. Un tāds dēstījums ir arī pozitīvisms. Protams, tam vēl vajadzīga augsme, kristālizēšanās, plašāka gultne. Tak neviena literāriska strāva nerodas vienā dienā, arī pozitīvisms nē.

Pozitīvismam nācies saņemt uzbrukumus arī no pilsoņu puses. Jāsaka, ka šie uzbrukumi vairumā dibinās uz pārpratumiem, izpratnes trūkuma vai personīgiem motīviem. Uzbrucēji — kritiķi nepūlas iedziļināties pozitīvisma būtībā, tā mērķos un uzdevumos, bet uzbrūk, lai būtu kam uzbrukt,

vai lai padīžotos ar saviem, pēc viņu pašu domām, gudriem spriedumiem. Turpretim vecās paaudzes kritiķi pozitīvismu vienkārši nesaprot vai stūrgalvīgi negrib saprast. Visnozēlojamākie ir tie, kas pozitīvismam uzbrūk aiz personīgiem motīviem, t. i. sanaidojas ar vienu vai otru no pozitīvisma idejas nesējiem un pēc tam cenšas atriebties kritikā. Tā ir vairāk kā nozēlojama parādība, nicināma un izravējama ar visām saknēm.

Pirmie pozitīvistī.

Pozitīvisma virziens neradās pēkšņi, vienā dienā vai nedēļā. Tas izveidojās pamazām, domu liekot pie domas, meklējot, pārspriežot, kritizējot. Pirmie, kas noteikti pacēla balsis par jaunu, pozitīvu vērtību meklēšanu, bija Alfons Francis, Kārlis Lapiņš un Eriks Raisters. Viņiem sekoja Kārlis Rabācs, Voldemārs Zonbergs, Pēteris Atspulgs, Pēteris Aigars, tāpat vairāki publicisti. Šī grupa arī tagad ir galvenais pozitīvisma kodols. Protams, pati pozitīvisma ideja pa šiem 4—5 gadiem, kopš tā mūsu rakstniecībā radās, krietni pārveidojusies un paplašinājusies un nav vairs ietilpināma sākuma rāmjos. Bet paši pamati — tie palikuši negrozīti.

A. Francis mūsu literātūrā pazīstams ar atsevišķā grāmatā iznākušo poēmu „Jaunsaim-

nieks Zelmenis", dzejoļu krājumu „Savā pusē”, periodikā iespiesti dzejoļiem, novēlēm un pārdesmit teorētiskiem rakstiem. „Jaunsaimniekā Zelmenī” rādīta jaunās zemniecības cīņa par sava stāvokļa nostiprināšanu. Poēma uzrakstīta spēcīgi un ir viens no spilgtākiem darbiem pozitīvisma un lauku dzīves dzejojumu darbu virknē.

K. Lapiņš ir jau tuvu pie 10 grāmatu autors, bet pozitīvismā ietekmē rakstīts vienīgi romāns „Atplūdu laikā.” Tajā uzsvērtā pamatdoma — atpakaļ pie zemes! Visa laba pamatā guļ darbs un ticība.

Negatīvām parādībām iet pāri pozitīvs darbs, cerības uzvar bezcerību, uz vecā drupām ceļas jauna, gaišāka dzīve. Romānā tēlotie galvenie tipi stāv tālu mūsdienās parastai mīkstčaulībai, ir centīgi darba un dabas cilvēki, kas maldas, meklē, beigās atrazdami pareizo ceļu. Autors stāv uz pamatdomas, ka izeja no garīgās un saimnieciskās krīzes nav atrodamā vaidēšanā un galvas pazaudēšanā, bet gan darbā un vēl reiz darbā. Tā ir slavējama doma. Bez tam Lapiņa žurnālista spalvai pieder vairāki raksti par pozitīvismu.

Laukus slavē arī K. Rabācs savā dzeju grāmatā „Vasara”. Viņš ir labs stila meistars un arī psihologs. V. Zonbergs kļuva pazīstams ar vairākām lugām — „Kurzemes lielais hercogs”, „Kurzemes

galma dziesminieks", „Mākslīgais zīds", „Sarkanā barona meita" un „Pirmā rinda". Tajās jūtams spēcīgs dramatisms, pareiza psiholoģiska izpratne, skatuves pazišana. Erikam Raisteram iznākusi dzeju grāmata „Men", kurā viņš parādās kā liels sievietes un dzīves slavinātājs. Neviena cits no jauniem dzejniekiem tās nav apdziedājis kvēlākiem vārdiem, kā viņš. Īsti pozitīvistiem viņš piesienas ar pēdējā laikā periodikā iespiestiem poēmu „Plosti" un „Dāvida dziesmas" fragmentiem. Dziļi pirmātnēju zemkopju spēku savos dzejoļos pauž Pēteris Atspulgs. Viņa dzejoļi vēl, diemžēl, atsevišķā grāmatā nav iznākuši. Arī Pēteris Aigars dzeju krājumā „Mans marts" paustas pozitīvisma idejas.

Pozitīvisma dedzīgākie sekotāji ir visjaunākās paaudzes dzejnieki, kuri nāk no lauku sētām, auguši brīvā Latvijā un visvairāk zina cienīt savu dzimteni.

Tālākais ceļš.

Kas darāms turpmāk? Bez šaubām, paplašināmi pieredzes loki, meklējamas jaunas tematikas no zemniecības dzīves. Nevar stāvēt uz vietas — jāiet uz priekšu. Jākritalizējas. Laukos paslēptas plašas literāriskas iespējas. Tās jāceļgaismā un jāizmanto. Zemniecība ir tas pamats,

uz kuŗa būvēta mūsu jaunā valsts. Un šim pamatam jābūt pienācīgi reprezentētam arī literātūrā. Visa mūsu saimnieciskā dzīve pamazām atgriežas pie laukiem. Zemnieks tiek nostādīts pirmā vietā. Un arī literātūrai jāiet pa šo dabīgo un drošo ceļu.

Pēckāŗa gados pausto viscilvēcības un internacionālisma ideju vietā jānāk zemnieka darbam un viņa liktenim. Ja līdz šim vēl nebijām nākuši pie šādas atziņas, tad par to jāpateicas nopietnas zinātniskas kritikas trūkumam. Protams, nedrīkst ieslīgt vienpusībā, pārāk sīku mērķu sasniegšanā un rādīšanā. Pozitivismam pamazām savā lokā jāietver visa tauta, sākot ar saulē nodegušo zemnieku un beidzot ar izsmalcināto pilsētnieku. Bet šis darbs jābūvē uz drošākās bāzes — zemniecības.

Tautā jārada cenšanās pēc jaunām morāliskām un aistētiskām vērtībām. Ar sūdzēšanos par grūtiem laikiem vien tālu netiksim. Lai uzlabotos apstākļi, ir jānāk lieliem un cildeniem darbiem. Darbs ir mūsu rītdienas pamats.

Mūsu grāmatu tirgū parādās daudz pornogrāfijas pilnu darbu, sagŗaujot tautas tikumiskos principus un veicinot izvīrtību. Pret to jācīnās. Pat vēl vairāk — tas ir pienākums. To prasa Latvijas nākotne un tautas dzīvotgribas instinkts. Bet tagad pirmais un lielākais uzdevums — rādīt zemes izcīnītāju, irdinātāju un sargātāju,

visu lielu laikmetu iezīmētāju — zemnieku. Diezgan esam nesuši mūsu lielo kaimiņu politisku un garīgu hegemoniju. Ir laiks pašiem sākt domāt un radīt savu patstāvību, kā saimnieciskā, tā garīgā laukā.

Un rakstnieks tak ir tas, kas dzīvei dod jaunas ierosmes, jaunu virzienu. Viņš to panāk caur to, ka redz vajadzīgo, izrietošo no tautas garīgām prasībām un laikmeta apstākļiem. Nevienu paliekošu mākslu nevar radīt mākslīgi, tāpat kā stādu izaudzēt bez dabīgas saules gaismas. Mākslīgi radītais ātri sabrūk. Tā aizmirstībai, bez šaubām, tiks padota tagadējā par modernu iedomātā dzeja un kuŗā nav vairāk, kā īpatnības meklēšana pārspilētos, dažreiz pat pilnīgi bezjēdzīgos salīdzinājumos. Protams, es negribu teikt, ka dzejas attīstībai jāstāv uz vietas. Tai jāiet līdz laikmetam, bet to nedrīkst konstruēt mākslīgi. Dabīgais attīstības ceļš ir tas labākais un panākumus sološākais. Latviešu garam ir sveši dažādie „ismu“ (nihilisma, dadaisma u. c.) virzieni. To kultivēšana mūsu apstākļos nav pieņemama. Aizņemšanās no citiem nevar radīt lielas literāriskas vērtības. Pakaļdarināšana ir slikta maniere un liecina par tukšumu pašos. Mums jārada pašiem sava latviešu rakstniecība. Nav saprotama Plauža, Grigūļa, Grota un citu kreiso jūsmošana par Japānu, Ķīnu, Turciju u. t. t., pie tam vēl ņemot vērā to, ka viņi paši tur

nekad nav bijuši, bet par šīm zemēm lāsījuši vienīgi grāmatās. Mūsu pašu Latvijā ir lielas literāriskas vielas bagātības, tuvas latviešu gara pasaulei. Tās jāizmanto. Līdz ar to atjaunosies zudusī interese par mūsu rakstniecību un mazināsies tulkojumu plūdi. Vai Blaumapa purva bridēja, Akuratera kalpa zēna un Jaunsudrabiņa latviskie tēli vēl nedzīvo mūsu vidū? Tie dzīvo un nezudīs. Tāpēc — mācīsimies cienīt savu dzimto sētu, kur mājā lielais ticētājs un arī sapņotājs, Latvijas tagādnes un nākotnes cēlēji — zemnieks, kur ezeru un upju mierīgos ūdeņos, zilganos mežu lokos un druvu briedumā ietverts varens skaistums. Tas jāievēro šodienas rakstniekam. Un ja viņš to darīs, tad mūsu rakstniecību sagaida liela nākotne.

Man liekas, ka arī mūsu likumdošanas iestādēm vajadzētu nākt talkā. Būtu nepieciešams konfiscēt tos literāriskos ražojumus, kuņģos nopulgota mūsu valsts iekārta, latviskie tikumi un sasniegumi. Pretvalstiskām tendencēm mūsu zemē nav vietas. Nepietiek ar sarkano karogu izkāreju un slepeno sapulču sasaucēju apcietināšanu un sodīšanu. Jāsoda arī rakstnieki — pretvalstisku ideju paudēji, kūditāji uz vispasaules revolūciju. Tīrā māksla nav izlietojama kā pretvalstiskas propogandas līdzeklis. Tas ir noziegums pret pašu mākslu. Pastāvošie likumi tā apkarošanā dod mazas iespējas, tāpēc tos vajadzētu paplašināt.

Bet ar to vien nepietiek. Rakstnieks prasa, lai arī paši lasītāji viņam nāktu palīgā. Pērkat pozitīvi-idejiskas grāmatas! Netērējat savus grūti pelnītos santīmus par Vollesa, Bebutovas, Dekobras un citu lubeniecisko un sociālistisko rakstnieku grāmatām. Reiz neizlasījuši, jūs tās nosviedisat plauktā.

Protams, laiki patlaban ļoti grūti. Bet ir patiesība, ka vienu, otru santīmu tomēr iespējams atlicināt arī priekš garīgā uztura — grāmatām. Dvēseles veldze ir nepieciešama, un to mēs atradīsim labu grāmatu lappusēs. Krāsim garīgu mantu! Tā mūs darīs cēlākus nākamo paaudžu priekšā.

Rakstniecība iet laukos, bet laukiem jānāk pie rakstniecības. Lielai un spēcīgai jāizaug pozitīvistu saimei. Rakstniekam un lasītājam jāiet kopīgs ceļš — uz pozitīvo.

LC 9477

Jāņa Ķelpes grāmatas:

Kad ziedoņa vēji šalc. Dzejas.

Minjona. Stāsts.

Rietu atbalsis. Dzejas.

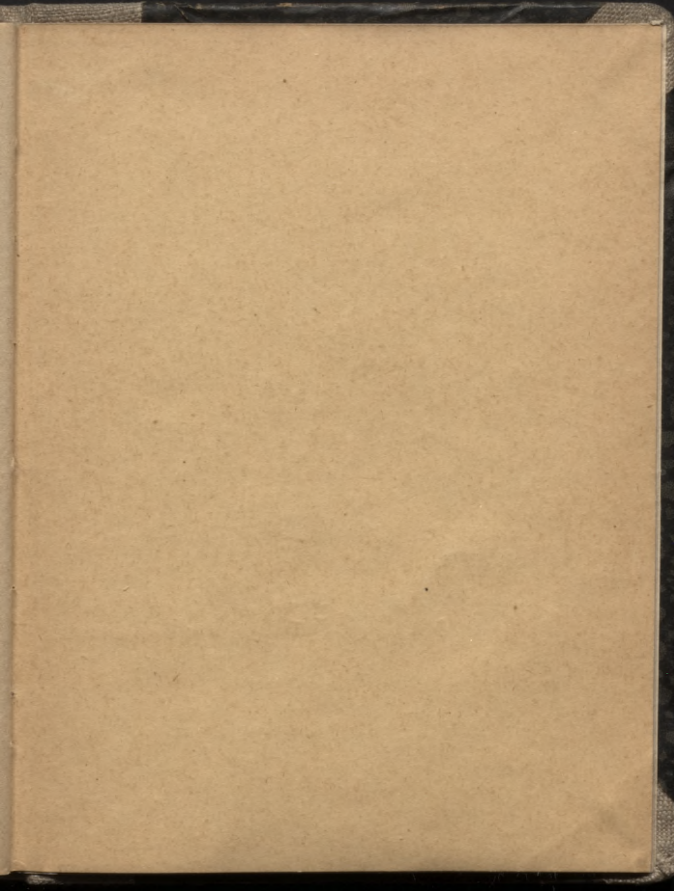
Skumjie ceļinieki. Stāsti.

Ēnas padebešos. Stāsti un miniatūras.

Tevi aicinu. Romāns.

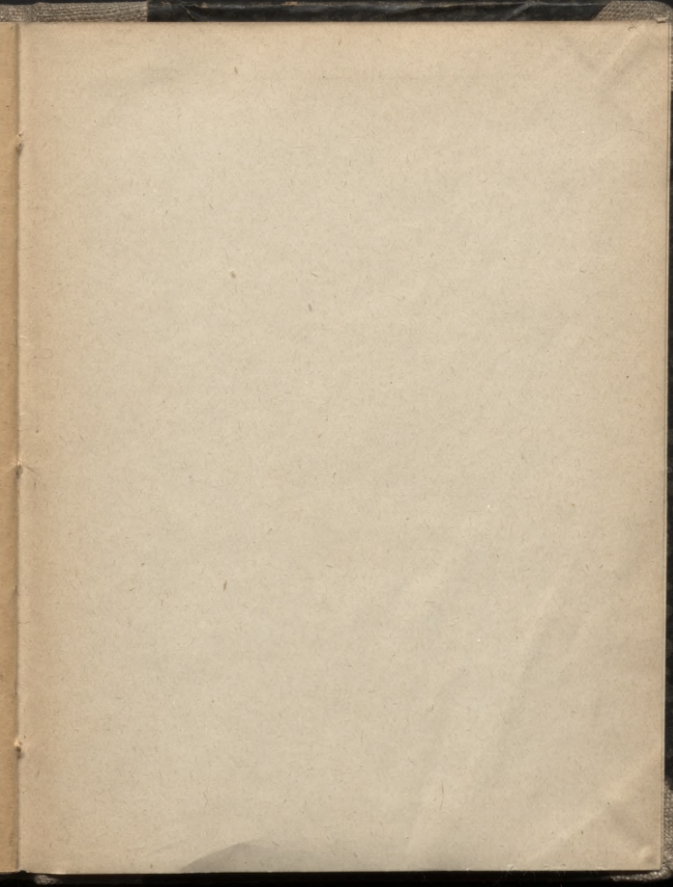
Izkurtējusi rakstniecība. Literāriskas
pārdomas.

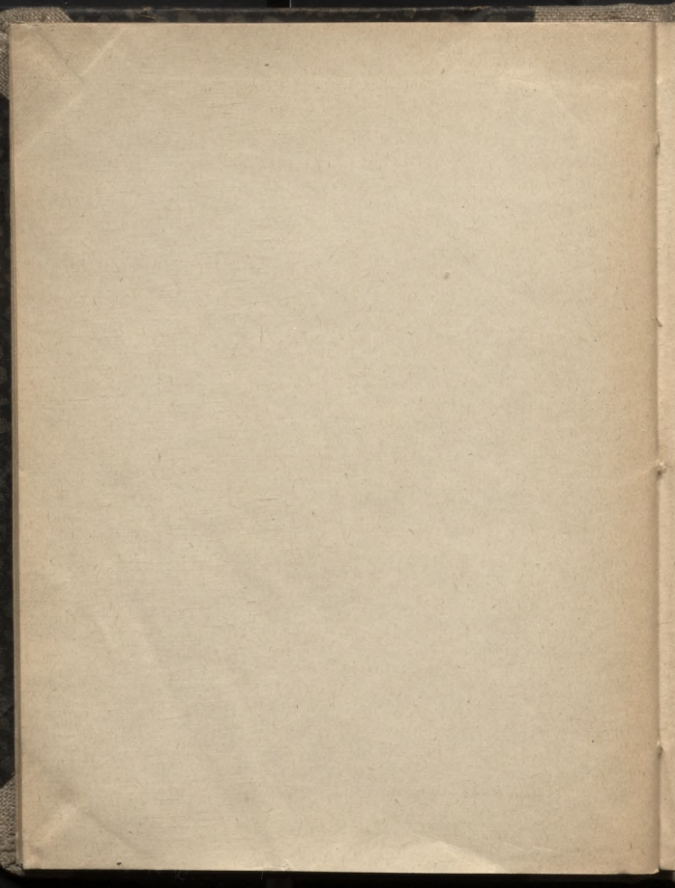

LC 9477

1 9 OCT. 1933

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTĒKA

0307091048

L-50

Sen. l.